

הבוקר שאחרי התקיפה באיראן

אפרים קם

בחודשים האחרונים עלתה על סדר היום בישראל ובעולם האפשרות של מהלך צבאי נגד אתרי הגרעין באיראן. תרמו לכך כמה התפתחויות: הדיווחים כי ההתקדמות בתוכנית הגרעין האיראנית מקרבת את ישראל לצומת החלטה בדבר פעולה צבאית; הדיון הפומבי בסוגיה זו בישראל; עניינה של ישראל להגביר את הלחץ על איראן ועל הממשלות הנוגעות בדבר לנקוט צעדים אפקטיביים לעצירת תוכנית הגרעין האיראנית; מאמציו של הממשל האמריקאי לנסות להבטיח שישראל לא תפעל נגד איראן ללא תיאום עמו; ותגובות הנגד של איראן, המעידות על לחץ ודאגה בהנהגה האיראנית מפני האפשרות של תקיפה.

מאמר זה מבקש לבחון את ההתפתחויות האפשריות בעקבות תקיפת אתרי הגרעין באיראן. אין הוא עוסק בהיבטים המבצעיים של התקיפה עצמה ובשיקולים האחרים הקשורים בה. נקודת המוצא שלו היא שהתקיפה בוצעה, על ידי ישראל ו/או ארצות הברית, והוא מבקש לנתח את תוצאותיה האפשריות בתחומים שונים ואת משמעותן והשלכותיהן.

הנחת המוצא של הניתוח היא, שהפעולה הצבאית תתמקד באתרי הגרעין של איראן במטרה לעצור את תוכניתה הגרעינית, או לפחות להשהות אותה לפרק זמן ניכר. לפי הנחה זו, אין המדובר בפעולה קרקעית נרחבת, בכיבוש שטחים או בניסיון לשנות את המשטר באיראן, כפי שארצות הברית נהגה באפגניסטן ובעיראק. המהלך הצבאי עשוי להתאפיין בהיקפים שונים: תקיפה נגד מתקן גרעיני אחד לשם הרתעה או אזהרה; התקפה מוגבלת נגד שניים-שלושה המתקנים החשובים ביותר במגמה להרוס אותם או לפגוע בהם בצורה חמורה; התקפה נרחבת נגד כל אתרי הגרעין המשמעותיים, וכן נגד אתרים הקשורים בנשק להשמדה המונית מסוגים נוספים; או התקפה נגד יכולות צבאיות אסטרטגיות נוספות, דוגמת אתרי טילים, יחידות צי או מטרות של משמרות המהפכה, כדי לפגוע בכושר התגובה של איראן.¹ המאמר לא ינתח את ההשלכות של כל אחת מדרכי הפעולה הללו,

ד"ר אפרים קם הוא סגן ראש המכון למחקרי ביטחון לאומי וחוקר בכיר בו.

אך ניתן לומר באורח כללי, שככל שהפעולה תהיה מקיפה יותר, גם השלכותיה צפויות להיות רחבות יותר.

שיקולים עיקריים

בבחינת השלכות הפעולה, צריך להבדיל בין שני תרחישים בסיסיים: א. תקיפה שתבוצע על ידי ארצות הברית; ב. תקיפה שתבוצע על ידי ישראל. קיימת גם אפשרות משולבת, של תקיפה אמריקאית-ישראלית משותפת, שעקב מעורבות ארצות הברית בה היא תדמה מרוב הבחינות לתקיפה אמריקאית.

קיים שוני משמעותי בין תקיפה אמריקאית לתקיפה ישראלית, הנובע משתי סיבות: האחת, לארצות הברית יש יכולת מבצעית טובה יותר מאשר לישראל לתקוף באיראן, הן עקב איכות מערכות הנשק והחימוש שבידיה והן עקב המרחק הקצר בהרבה בין בסיסי היציאה ובין היעדים באיראן. משום כך, לארצות הברית יש יכולת טובה יותר לבצע תקיפות חוזרות על היעדים כדי לוודא את הריסתם, ולרשותה עומד לוח זמנים ארוך יותר לבצע את הפעולה הצבאית. מאותה סיבה, לארצות הברית יש גם יכולת טובה יותר לתקוף מעגל רחב יותר של מטרות אסטרטגיות באיראן, אם תראה צורך בכך. הסיבה השנייה היא שלארצות הברית יש כושר הרתעה גבוה יותר ויכולת טובה יותר מאשר לישראל להתמודד עם התגובה האיראנית ולעמוד מול לחצים וביקורת בזירה הבין-לאומית.

ניתוח השלכותיה של הפעולה יצטרך לבחון כמה סוגיות מרכזיות:

1. השלכות התקיפה על עתידה של תוכנית הגרעין של איראן ועל נחישותה ויכולתה להמשיך בה.
 2. תגובתה של איראן בעקבות התקיפה – נגד ישראל, ארצות הברית ואולי גם בעלות ברית אחרות של ארצות הברית. במסגרת זו צריך יהיה לבחון עד כמה תוביל התקיפה להתפתחות עימות נרחב באזור.
 3. עמדתם של גורמים בין-לאומיים, ובכללם העולם הערבי והמוסלמי, כלפי הפעולה.
 4. השלכות התקיפה על שוק הנפט.
 5. השלכות התקיפה על המצב הפנימי באיראן, ובעיקר על מידת התמיכה של הציבור האיראני במשטר ועל מקומה של תנועת ההתנגדות לו.
- כמה גורמים מרכזיים ישפיעו על תוצאות הפעולה והשלכותיה. הגורם החשוב ביותר יהיה עמדת ארצות הברית כלפי התקיפה – הן למקרה שתחליט לתקוף בעצמה והן לגבי תקיפה ישראלית. תרחיש של תקיפה ישראלית מעלה כמה שאלות לגבי העמדה האמריקאית: האם הממשל האמריקאי ייתן "אור ירוק" לישראל לצאת לפעולה? מה תהיה עמדת הממשל אם ישראל תצא לפעולה ללא הסכמתו וללא תיאום עמו? האם ארצות הברית תסייע לישראל, גם אם הפעולה

לא תתואם ביניהן, הן מול התגובה האיראנית והן מול הלחצים הבין-לאומיים האפשריים בעקבות התקיפה? והאם הממשל עצמו ינקוט צעדי תגובה נגד ישראל אם הפעולה לא תתואם עמו?

גורם חשוב נוסף יהיה מידת ההצלחה של הפעולה. אם תוצאותיה ייחשבו להצלחה, מותר לצפות שהצעדים והביקורת כלפי ישראל (ו/או ארצות הברית) יצטמצמו, ובמשך הזמן אפילו ידעכו וייעלמו – כפי שקרה לאחר תקיפת הכור בעיראק ב־1981. הסיבה לכך היא, שלמרות ההסתייגות הנרחבת בזירה הבין-לאומית ממהלך צבאי, רוב גדול של הממשלות הנוגעות בדבר רוצה בעצירת תוכנית הגרעין האיראנית, ובדיעבד יראה בחיוב השגת מטרה זו אפילו באמצעות כוח צבאי. שאלה חשובה בהקשר זה היא: איזו תוצאה תיחשב להצלחת התקיפה? באורח כללי ניתן לומר, שהריסת לפחות חלק ממתקני הגרעין הקריטיים, שתביא לדחיית לוח הזמנים להשגתו של נשק גרעיני על ידי איראן לפחות בשלוש־חמש שנים ובמחיר נסבל לכוח התוקף, תוכל להיחשב להצלחה.

גורם שלישי יהיה הנסיבות שבהן תיערך הפעולה, ובעיקר אם אלו יוכלו להצדיק אותה בעיני הממשלות הנוגעות בדבר. נסיבות שונות יוכלו לסייע להצדקת הפעולה, כגון: גילויים משמעותיים חדשים הנוגעים לתוכנית הגרעין האיראנית, שיהוו עדות משכנעת לכך שאיראן החליטה לפרוץ לעבר הנשק הגרעיני; הכרה של ממשלות המערב כי המאמצים המדיניים לעצירת איראן הגיעו למבוי סתום ומיצו את עצמם; צעדים בוטים של איראן בהקשר הגרעיני, כמו ביטול חתימתה על האמנה למניעת תפוצתו של נשק גרעיני; או האפשרות, שסבירותה נמוכה, שאיראן תקדים ותתקוף ראשונה את התוקף הפוטנציאלי לפני המהלך הצבאי נגדה – כפי שהיא מאיימת כיום.

גורם רביעי יהיה שאלת עתידה ושיקומה של תוכנית הגרעין האיראנית. ההנחה המקובלת היא שתקיפת המתקנים הגרעיניים באיראן לא תעצור את תוכנית הגרעין שלה, אלא לכל היותר תביא לדחיית השלמתה בכמה שנים. זו הנחה מציאותית. סביר להניח שהמשטר האיראני יראה עצמו מחויב לשקם את אתרי הגרעין במהירות האפשרית ולהמשיך בקידום תוכניתו, תוך הפקת לקחים מהתקיפה, ובכללם שיפור מיגונם ופיזורם של האתרים. הנחה זו מתבססת על כמה סיבות: עניינו המהותי של המשטר האיראני בנשק גרעיני; המקום המרכזי שתופסת תוכנית הגרעין בהתנהלותו של המשטר, שבעטיו תתפרש עצירתה כתבוסה שלו וכניצחון מרשים של יריביו הקשים ביותר; ההתקדמות המשמעותית שהושגה עד כה בתוכנית והמאמצים והמשאבים שהושקעו בה, שכמעט אינם מאפשרים למשטר לוותר עליה; ואמונתו של המשטר האיראני כי מאחורי המהלך מצויה כוונה להפילו. יחד עם זאת, אם איראן תשתכנע שהצד התוקף נחוש לעצור את התוכנית, גם אם הדבר ידרוש ממנו לחזור ולתקוף שוב ושוב את האתרים, ייתכן

שבמשך הזמן היא תוותר על מאמצי השיקום. אפשרות זו תופסת בעיקר לגבי תקיפה שתבוצע על ידי ארצות הברית.

למאמץ האפשרי לשיקום תוכנית הגרעין האיראנית יש היבט נוסף. איראן צפויה לנצל את התקיפה כדי לבנות בעתיד לגיטימציה בזירה הבין-לאומית לפיתוח נשק גרעיני. לשם כך היא עשויה לנסות לנצל את התקיפה כדי לנער מעליה את הסנקציות ואת פיקוח הסוכנות הבין-לאומית לאנרגיה אטומית, ואולי אף לבטל את חתימתה על האמנה למניעת תפוצת נשק גרעיני, בלי לשלם מחיר כבד על כך. יתר על כן, אם איראן טרם החליטה לפרוץ לעבר הנשק הגרעיני, הרי שהתקיפה עלולה לתת לה סיבה והצדקה לעשות כן.

ולבסוף, גורם מרכזי יהיה תגובתה של איראן בעקבות התקיפה. אין כמעט ספק שאיראן תגיב על התקיפה בהפעלת כוח – בשונה מהחלטתן של עיראק ב־1981 וסוריה ב־2007 להימנע מתגובה. הנחה זו מתבססת על כמה סיבות: תקיפת אתרים תיתפס בעיני איראן כחלק ממאבק בלתי פוסק עם יריביה הקשים ביותר, שאסור לה להראות סימני חולשה ולהימנע מתגובה על מהלך כה בוטה מצדם; שאיפתה של איראן להגיע להגמוניה אזורית, שתחייב אותה להגיב בעוצמה על התקיפה; והתחייבותה הפומבית של איראן להגיב בכוח על תקיפה נגדה. יחד עם זאת, איראן תידרש להתחשב במגבלות המוטלות עליה ועל יכולותיה בבחירת דרך הפעולה.

תקיפה ישראלית נגד אתרי הגרעין באיראן

הנחת המוצא היא, כי אם ישראל תחליט לבצע מהלך צבאי באיראן, הוא יתמקד באתרי הגרעין הקריטיים. אין פירוש הדבר שישראל לא תבחן אפשרויות רחבות יותר, בעיקר כדי לצמצם את יכולת התגובה של איראן בעקבות התקיפה. אם המהלך נגד אתרי הגרעין יוכתר בהצלחה, שאלת המפתח תהיה בכמה זמן יידחה לוח הזמנים להשלמת תוכנית הגרעין האיראנית. כבר נאמר כי הסיכוי שאיראן תוותר על תוכנית הגרעין בעקבות תקיפה אחת, גם אם תהיה מוצלחת, הוא נמוך. מעבר לכך, הדחייה בלוח הזמנים תהיה תלויה בעיקר במידת הנזק שייגרם לאתרים, אך גם במשך הזמן שיידרש לשיקומם ובנחישות האיראנית לעשות זאת – וכל אלה אינם ידועים מראש. סביר להניח שחלק מהמבנים והציוד ייפגעו בתקיפה מוצלחת, אך חלק ישרוד ויהיה ניתן לשיקום, ואילו כוח האדם באתרים ייפגע במידה מועטה. מכאן, שהבסיס הטכנולוגי והידע עשויים להיפגע רק בחלקם ויוכלו לשמש לשיקום האתרים.

מעבר להנחות כלליות אלו, עדיין יוותרו סימני שאלה חשובים, כגון: כמה זמן יידרש לאיראנים להתאושש מעצם התקיפה עד שייגשו לעבודות השיקום? האם ניתן יהיה להשתמש באתרים הנוכחיים או שיהיה צורך לבנות אתרים חדשים? האם האיראנים בנו אתרים חלופיים – אולי אתרים תת-קרקעיים קטנים – שאותם

יפעילו במקרה שהאתרים הקיימים ייפגעו, ובכך יקצרו את לוח הזמנים לשיקום התוכנית? האם האיראנים ייתקלו בקשיים להשיג ציוד לשיקום האתרים? האם תקיפה מוצלחת תחייב אותם להשקיע מאמצים וזמן במיגון משופר של המתקנים? חשוב לזכור שאיראן מביאה בחשבון מזה שנים את האפשרות של תקיפה ישראלית ו/או אמריקאית נגד אתרי הגרעין שלה ומתכוננת מראש לתרחיש זה, והכנות אלו עלולות לקצר את לוח הזמנים לשיקומם.

על רקע סימני שאלה אלה, הממשל האמריקאי מעריך כי פעולה צבאית נגד מתקני הגרעין של איראן תשיג רווח זמן של שנה-שנתיים. ההערכה המיוחסת לישראל גורסת כי פעולה כזו תדחה את פרויקט הגרעין האיראני בשלוש-חמש שנים.² ההבדל בין שתי ההערכות יכול להיות משמעותי. אם ההערכה האמריקאית נכונה, יתכן שרווח זמן של שנה-שנתיים לא מצדיק לבצע את המהלך הצבאי. אך גם אם יושג רווח זמן ארוך יותר, שאלה פתוחה היא מה הוא ייתן. הציפייה העיקרית היא כי בתוך פרק זמן זה עשוי המשטר באיראן לשנות את פניו, ובכך יוסר האיום הגרעיני האיראני. אלא שהמשטר באיראן נראה כיום יציב, ואין שום ביטחון שישתנה בשנים הקרובות, למרות שהפוטנציאל לכך קיים. יתר על כן, גם אם המשטר האיראני ישתנה, אין ביטחון שזה שיבוא אחריו יוותר על פיתוח נשק גרעיני, במיוחד כשבאיראן יש כיום, כנראה, תמיכה כללית ניכרת בתוכנית הגרעין כפרויקט לאומי. עם זאת ניתן לצפות, כי תחת משטר מתון יותר תצטמצם משמעותו של האיום הגרעיני האיראני, גם אם לאיראן יהיה אז נשק גרעיני.

שאלה מרכזית היא: מה תהיה תגובתה של איראן בעקבות המהלך הצבאי נגדה? צריך להניח כי פעולה ישראלית באיראן תפתח חשבון לטווח ארוך בינה לבין ישראל, שלא יישכח במשך שנים רבות לא רק אצל המשטר אלא גם בקרב העם האיראני. משמעות הדבר היא שהתגובה האיראנית תבוא לא רק בטווח המיידי,

אלא גם לאורך זמן. לאיראן יש שתי דרכים להגיב: הפעלת ירי טילים ורקטות, משטחה ובאמצעות שלוחיה, וביצוע פיגועי טרור. לאיראן יש עשרות משגרים ומאות טילים בעלי טווח המכסה את כל שטח ישראל. היא גם איימה כי תגיב על תקיפה ישראלית בירי טילים מסיבי, ולפיכך צריך להניח שתעשה זאת זמן קצר לאחר התקיפה. לאיראן יש גם יכולת מוגבלת לבצע תקיפה אווירית נגד יעדים בישראל באמצעות 24-36 מטוסי "סוחוי 24" שברשותה, שיש להם טווח טיסה לישראל. עם זאת, ספק

פעולה ישראלית באיראן תפתח חשבון לטווח ארוך בינה לבין ישראל, שלא יישכח במשך שנים רבות. התגובה האיראנית תבוא לא רק בטווח המיידי, אלא גם לאורך זמן

רב אם איראן תשתמש באופציה זו מול חיל האוויר וההגנה האווירית של ישראל. סביר להניח שאיראן גם תפנה לחזבאללה ולחמאס להפעיל ירי רקטות מסיבי מלבנון ומרצועת עזה לעבר שטח ישראל. תגובה כזו מצד שני ארגונים אלה

צפויה להיות אוטומטית: חזבאללה עשוי לחשוש שישראל תנצל ירי מצדו כדי לסגור אתו חשבון, וחמאס אינו קשור בטבורו לאיראן כחזבאללה ואינו מחויב להסתכן לטובתה. אף על פי כן, צריך להביא בחשבון שחזבאללה, ואולי גם חמאס, יצטרפו לתגובה האיראנית בירי מסיבי של רקטות כלפי שטח ישראל. גם אם חמאס יחליט שלא לפתוח באש לעבר ישראל, יתכן שהארגונים הקטנים ברצועת עזה – ובעיקר הג'יהאד האסלאמי הקשור יותר באיראן – יעשו זאת. בנוסף לכך, יש להניח שאיראן תפעיל את תשתיות הטרור שהקימה במדינות שונות כדי לבצע פיגועים מרשימים, במישורין ו/או באמצעות חזבאללה, נגד מטרות ישראליות ויהודיות בישראל ובעולם.

אם איראן תגיב בירי טילים על ישראל, האפשרות הסבירה יותר היא שיהיו אלה טילים בעלי ראש קונבנציונלי. לאיראן יש גם טילים בעלי ראש כימי, ואולי גם ביולוגי. סביר פחות שאיראן תשתמש בטיילים אלה נגד ישראל, משום שאין לה ספק שלשיראל יש מאגר נשק גרעיני, והיא תצטרך להביא בחשבון שתגיב בתקיפה גרעינית על ירי לא-קונבנציונלי. למרות זאת, אין לשלול לחלוטין את האפשרות שאיראן תגיב על תקיפה ישראלית גם בנשק לא-קונבנציונלי.

ארצות הברית עלולה למצוא עצמה מעורבת בעימות עם איראן גם אם התקיפה תבוצע על ידי ישראל, וזאת בשני מצבים אפשריים. אם איראן תעריך, בצדק או שלא בצדק, כי ארצות הברית הייתה שותפה לפעולה הישראלית, היא עלולה לתקוף גם מטרות אמריקאיות, בעיקר במרחב המפרץ. לחילופין, ארצות הברית עשויה לראות צורך לסייע לישראל מול איראן במקרה שהעימות ביניהן יתרחב ויסתבך, לדוגמה על ידי הצבת מערכות הגנה נגד טילים אם יהיה בהן צורך. בהקשר זה, יש החוששים שפעולה צבאית באיראן תוביל למלחמה אזורית שבה תסתבך גם ארצות הברית, כתוצאה מיצירת מעגל של תקיפות, תגובות ותגובות נגדיות, בין איראן, ישראל, ארצות הברית ומדינות המפרץ. הסבירות לכך אינה גבוהה, משום שיהיה גבול להידרדרות כזו, שכן אין המדובר בלוחמה קרקעית, אלא בתקיפות אוויר וטילים. יתר על כן, סביר להניח שאיראן לא תרחיק לכת בתגובתה נגד יעדים של ארצות הברית ומדינות המפרץ, אם בכלל תחליט לתקוף אותן במקרה של פעולה ישראלית בלבד. בכל מקרה, קשה להניח שבמקרה של תקיפה ישראלית, לאיראן יהיה עניין להרחיב את מעגל העימות למדינות נוספות. האפשרות היותר סבירה היא שבתרחיש זה הרוב הגדול של מדינות

קשה להניח שבמקרה של תקיפה ישראלית, לאיראן יהיה עניין להרחיב את מעגל העימות למדינות נוספות

האזור לא יהיו מעורבות בפעילות אלימה.

לכך צריך לצרף את משמעות התקיפה במערכת הבין-לאומית. לתקיפה ישראלית באיראן לא תהיה תמיכה בין-לאומית. כל הממשלות הנוגעות בדבר,

מלבד הממשל האמריקאי, מסתייגות בפומבי ושלא בפומבי מהמהלך. ארצות הברית, גם אם אינה פוסלת עקרונית פעולה ישראלית נגד איראן, מסתייגת ממנה בתנאים הנוכחיים. עקב הסתייגות נרחבת זו, ישראל צפויה למצוא עצמה מול גינוי וביקורת חריפים והאשמות כי גרמה להידרדרות אזורית, ומוקד הביקורת עלול לעבור מאיראן אליה. אין להוציא מכלל אפשרות שגם יינקטו סנקציות כלפי ישראל וכי תעלה שוב הסוגיה של הטלת פיקוח על יכולותיה הגרעיניות. המפתח לחומרת צעדים אלה יהיה מצוי במידה רבה בעמדתו של הממשל האמריקאי. במקביל, יהיה קשה יותר להמשיך בהטלת סנקציות חמורות על איראן: מדינות שונות ממילא אינן נלהבות להשתתף בסנקציות אלו, ותקיפה ישראלית עלולה לספק להן עילה לצמצם אותן.

עמדתו של הממשל האמריקאי תושפע במידה רבה משאלת התיאום המוקדם בינו לבין ישראל. אם ישראל תשיג ממנו "אור ירוק" לתקיפה ותתאם אותה עמו, הממשל עשוי לפעול לצמצום הביקורת עליה. לחילופין, אם ישראל תפתיע את הממשל ותבצע את הפעולה ללא תיאום עמו, אפילו אם תידע אותו ברגע האחרון, הוא עלול להצטרף לביקורת ולצעדים נגד ישראל. לעניין זה יש משמעות רחבה יותר. המהלך נגד איראן לא יסתיים במהלך צבאי בלבד, אפילו אם יצליח, ויידרש מהלך מדיני משלים להבטחת ההישג האסטרטגי, ובכלל זה הגברת הלחצים על איראן וכניסה למשא ומתן עמה מתוך עמדת כוח לשם הגדרת תנאיו של הסדר עמה בסוגיה הגרעינית. לעמדת הממשל האמריקאי תהיה השפעה רבה על השלב המדיני, והיא תקבע אם הרצון לנצל את הפעולה הצבאית לשם עצירת איראן יגבר על הביקורת על ישראל. התשובה לשאלה זו תושפע גם ממידת ההצלחה של הפעולה.

מדינות ערביות רבות מודאגות מהאפשרות שאיראן תשיג נשק גרעיני, וכמה ממדינות המפרץ אף עודדו את הממשל האמריקאי לעשות הכול לעצירתה, אפילו

באמצעות פעולה צבאית. ואולם, גם אם בחדרי חדרים מדינות אלו יראו בחיוב פעולה ישראלית נגד מתקני הגרעין האיראניים, יש להניח שהן ינסו לנצל את הפעולה כדי למתוח ביקורת על ישראל ולבודד אותה. אם הפעולה תיצור אווירה קשה נגד ישראל בעולם הערבי והמוסלמי, אין להוציא מכלל אפשרות שתשפיע לרעה גם על היחסים בין ישראל לבין מצרים, ירדן וטורקיה.

עד כה נותחו ההשלכות של תקיפה ישראלית באיראן

שתהיה מוצלחת באופן מלא או חלקי. לחילופין, צריך לבחון את האפשרות שתקיפה ישראלית תיכשל, דהיינו לא תשיג פגיעה משמעותית באתרי הגרעין האיראניים, ו/או מחירה יהיה גבוה. זהו התרחיש הגרוע ביותר מבחינתה של

אם ישראל תשיג ממנו
"אור ירוק" לתקיפה
ותתאם אותה עמו,
הממשל האמריקאי
עשוי לפעול לצמצום
הביקורת עליה

ישראל, משום שהאיום הגרעיני האיראני יישאר אז בעינו, איראן תמצא הצדקה לפרוץ לעבר נשק גרעיני, יכולת ההרתעה של ישראל תיפגע ואיראן עלולה להחליט גם אז להגיב נגד ישראל.

תקיפה אמריקאית באיראן

כבר נאמר כי לארצות הברית יש יכולות משופרות בהרבה מאלו של ישראל לבצע מהלך צבאי באיראן. משום כך, היא יכולה להציב מגוון של מטרות חלופיות, או צרוף ביניהן, למהלך הצבאי:

1. הטלת מצור ימי ללא פתיחה באש על איראן, כצעד אזהרה.
2. תקיפה נגד יעדי המשטר – דוגמת יעדי משמרות המהפכה, מרכזי שלטון או מערכי הטילים ויחידות הצי – הן לשם אזהרה והן כדי לפגוע ביכולת התגובה של איראן.

3. תקיפה של יעדי הגרעין, ואולי אף אתרים אסטרטגיים-צבאיים נוספים. החשובה ביותר מבין היכולות האמריקאיות לצורך תקיפת אתרי הגרעין האיראניים היא היכולת לבצע תקיפות חוזרות ולאורך זמן עליהם, ובכך להבטיח לא רק את הצלחת הפעולה, אלא גם לדחות לפרק זמן ארוך את לוח הזמנים להשלמת תוכנית הגרעין האיראנית. אמנם, איראן תשאף לשקם ולחדש את הפעלת האתרים, אך תקיפות אמריקאיות חוזרות שיפגעו בהם שוב ושוב עשויות לשכנע אותה כי הממשל האמריקאי נחוש לעצור את תוכנית הגרעין שלה, וכי אין טעם ותועלת בהמשך ניסיונותיה לשקם את האתרים ומוטב לה לוותר על מאמציה להשיג נשק גרעיני. אם ארצות הברית אכן תהיה מוכנה ונחושה לבצע תקיפות חוזרות באיראן, מותר להניח שתשיג דחייה של למעלה משנה-שנתיים בלוח הזמנים של תוכנית הגרעין האיראנית, כפי שהיא צופה כיום, ואולי בסופו של דבר אף תשיג את עצירתה הגמורה.

צריך להביא בחשבון כי איראן תגיב גם על תקיפה אמריקאית. לתגובתה עשויים להיות כמה מאפיינים: קיימת אפשרות סבירה כי איראן תתקוף יעדים אמריקאיים במזרח התיכון – צבאיים או אזרחיים – בעיקר במרחב המפרץ, באמצעות ירי טילים ורקטות וביצוע פיגועי טרור על ידי איראן עצמה או על ידי שלוחיה. במקרה זה, היעדים האמריקאיים עשויים להיות בעיקר באפגניסטן, בעיראק, במדינות המפרץ ובמי המפרץ. אמנם, הכוחות האמריקאיים שהיו בעיראק יצאו ממנה ולפיכך אינם יכולים לשמש מטרות לפיגועים, אבל באזור המפרץ מוצבים עשרות אלפי חיילים אמריקאים ובעיראק עצמה נותרו אלפי אזרחים אמריקאים בתפקידי ייעוץ וסיוע, והם עלולים לשמש מטרות לפיגועים.

גם אם איראן תיתן עדיפות לפגיעה במרחב המפרץ, משום שיש לה יכולת טובה יותר לפגוע ביעדים אמריקאיים שם, יתכנו פיגועי טרור איראניים גם

באזורים אחרים. הסבירות של פיגועי טרור איראניים בארצות הברית עצמה נראית נמוכה יותר. בכל מקרה, איראן תשתדל שלא להשאיר את טביעות אצבעותיה על הפיגועים, מחשש מפני הסלמה של התגובה נגדה.

למרות הנאמר לעיל, סביר להניח שאיראן תרסן את תגובתה כלפי ארצות הברית, גם מחשש מעימות כולל עם מעצמת-על בעלת יכולות עדיפות ללא שיעור על אלו שלה וגם מחשש, שיש לו שורשים עמוקים בהנהגה האיראנית, שארצות הברית תנצל את הנסיבות שייווצרו כדי לנסות להפיל את המשטר האסלאמי בטהראן. איראן תצטרך, אפוא, למצוא את שביל הזהב בין הרצון להגיב על פגיעה קשה ביכולותיה האסטרטגיות לבין החשש שתגובת יתר תפגע בה במידה חמורה יותר.

יש להניח שתקיפה אמריקאית תביא את איראן להגיב בירי טילים ובפיגועי טרור גם נגד ישראל, אפילו אם ישראל לא תשתתף בתקיפה. הסיבה להנחה זו כפולה: בעיני איראן, ישראל שותפה לארצות הברית ביצירת האיום כלפי וואף מסיתה את הממשל האמריקאי לתקוף אותה; ומבחינה מעשית, לאיראן נוח לתקוף את ישראל.

איראן עלולה לפגוע, באמצעות טילים והתקפות טרור, גם בבעלות בריתה של ארצות הברית, בעיקר במרחב המפרץ. היא כבר הזהירה בפומבי שתפגע במדינות שיסייעו לתקיפה נגדה. יחד עם זאת, סביר להניח שגם במקרה זה איראן תימנע מלהסלים את תגובתה, מחשש מפני תגובת יתר של ארצות הברית.

יש להניח שארצות הברית תגיב בכוח בעקבות התגובה האיראנית. משום כך, דווקא התרחיש של תקיפה אמריקאית עלול להוביל להרחבת מעגל העימות. גם אז סביר יותר להניח שתקיפה אמריקאית לא תוביל לעימות אזורי נרחב, וזאת בשל התנהגותה הזהירה הצפויה של איראן וכושר ההרתעה של ארצות הברית.

בשלב זה אין אף ממשלה מערבית, מלבד ישראל, שתתמוך בפעולה צבאית אמריקאית ובוודאי שאין כזו שתשתתף בה. היעדר תמיכה כזאת נובע לא רק מהסתייגותן של ממשלות המערב מהפעולה ומחששן מתוצאותיה, אלא גם משום שהממשל האמריקאי לא פעל עד כה בדרך כלשהי להשגת תמיכה מדינית בתקיפת איראן. צריך להניח שהממשל יזדקק לתמיכה כזו, ואולי גם לתמיכת מועצת הביטחון, אם יחליט לפעול צבאית באיראן. אם לא ישיג תמיכה בין-לאומית בפעולה, הוא

איראן תרסן את תגובתה כלפי ארצות הברית, גם מחשש מעימות כולל עם מעצמת-על בעלת יכולות עדיפות ללא שיעור על אלו שלה

צפוי לעמוד בעקבותיה מול ביקורת ניכרת מצד ממשלות רבות, וכן בזירה הפנים-אמריקאית. במקרה כזה, אפשרי שהתקיפה תוביל לגל של הפגנות נגד ארצות הברית וישראל בעולם הערבי והמוסלמי. לפיכך נראה, כי אם הממשל יחליט

לתקוף באיראן, הוא יבקש להכין את הרקע המדיני לקראת הפעולה, הן בקרב בעלות בריתו והן בזירה הפנימית, ואז התגובות עליה תהיינה שונות, לפחות באורח חלקי. אם הממשל ישיג תמיכה בין-לאומית ופנימית בתקיפה, מצבו המדיני יהיה נוח יותר לאחר הפעולה והביקורת עליו תצטמצם. גם אם לא ישיג תמיכה בין-לאומית מספקת בעמדתו, אפילו בדיעבד, יוכל הממשל האמריקאי להתמודד עם ביקורת זו ללא קשיים ניכרים, בין השאר משום שלרוב המדינות יש עניין בעצירת תוכנית הגרעין של איראן.

השלכות נוספות

לתקיפה ישראלית או אמריקאית באיראן צפויות להיות השלכות שליליות על שוק הנפט בשל שתי סיבות ישירות: האחת, איראן מאיימת כי בתגובה לצעדים נגדה היא תסגור את מצרי הורמוז. הסבירות שאיראן תממש איום זה נמוכה, הן משום שבכך היא תפגע בראש ובראשונה בייצוא הנפט שלה עצמה, והן משום שארצות הברית ובריטניה כבר הזהירו שיפתחו בכוח את המצרים, אם אלה ייסגרו. סבירות מימושו של האיום עלולה לעלות אם יימנע מאיראן לייצא את הנפט שלה. הסיבה השנייה היא תקיפות איראניות אפשריות נגד מתקני נפט ומכליות של מדינות המפרץ, במקרה של פעולה צבאית אמריקאית באיראן. גם אם איראן תימנע מנקיטת צעדים אלה, מחירי הנפט עלולים לעלות, לפחות זמנית, כתוצאה מהמתח ואי-הוודאות שישררו באזור בעקבות התקיפה. אם מחירי הנפט אכן יעלו, הגורם התוקף – ישראל ו/או ארצות הברית – יואשמו באחריות לכך.

השלכה נוספת, בתחום אחר, נוגעת להשפעת התקיפה על המערכת הפנימית באיראן. סביר להניח כי תקיפה אמריקאית או ישראלית נגד מתקני הגרעין האיראניים תלכד חלק גדול מהעם האיראני סביב המשטר, לפחות בתקופה הראשונה. חלק מהציבור האיראני רוצה בשינוי המשטר, אבל גם חלק זה לא יהיה מוכן לקבל התקפה חיצונית על פרויקט לאומי כתוכנית הגרעין. מבחינה זו, התקיפה תסייע למשטר ותפגע באופוזיציה לו. זו הסיבה לכך שגורמי אופוזיציה איראניים מסתייגים כיום מתקיפה באיראן. עם זאת, ההתנגדות הפנימית הבסיסית למשטר בקרב חלק מהציבור לא תיעלם לחלוטין גם אם איראן תותקף, וכעבור זמן היא עשויה לפרוץ מחדש.

תקיפה ישראלית לא תעצור כנראה את תוכנית הגרעין האיראנית ליותר מאשר לכמה שנים, ואיראן תנסה לנצל אותה כדי להעניק לגיטימציה לתוכניתה הגרעינית

סיכום

קיימת מידה רבה של אי-ודאות בבחינת תוצאותיו של מהלך צבאי באיראן, משום שקיימים נעלמים רבים שקשה להעריכם מראש. החשובים בין נעלמים אלה הם

מידת הנזק שייגרם לאתרי הגרעין, שהשפעתו תהיה ניכרת על משך הזמן שבו תידחה השגת נשק גרעיני על ידי איראן, וחומרתה של התגובה האיראנית. בכל מקרה ברור, כי תוצאות המהלך תהיינה מרשימות בהרבה אם הוא יבוצע על ידי ארצות הברית, לעומת ביצועו על ידי ישראל.

הערכת התגובה האיראנית תהיה גורם חשוב בהחלטתן של ישראל או ארצות הברית לצאת לפעולה צבאית נגד אתרי הגרעין באיראן. אין כמעט ספק כי איראן תגיב על הפעולה, בעצמה ובאמצעות שלוחיה, וכי התגובה עלולה להיות כואבת. ואולם, כמה שיקולים עשויים לרסן ולהגביל את התגובה האיראנית, ובראשם המגבלות על יכולותיה הצבאיות של איראן וחששה האפשרי מפני עימות נרחב עם ארצות הברית במקרה של תקיפה אמריקאית. משום כך סביר יותר להניח כי מעגל העימות שיתפתח בעקבות תקיפת אתרי הגרעין באיראן עלול לכלול את איראן ושלוחיה, ישראל וארצות הברית, ובהיקף מוגבל אולי גם כמה ממדינות המפרץ, אך הסבירות שיתפתח עימות אזורי נרחב נראית נמוכה.

תקיפה ישראלית, גם אם תוכתר בהצלחה, נושאת בחובה כמה סיכונים לישראל: מלבד תגובתה של איראן, ישראל תעמוד בפני גל של ביקורת כלפיה בזירה הבין-לאומית, לפחות בטווח הקצר, ויתכן שיינקטו נגדה גם סנקציות. היא גם תואשם באחריות לעליית מחירי הנפט, ובעולם המוסלמי והערבי יפרוץ גל של ביקורת וזעם כלפיה, העלול לפגוע ביחסים בינה לבין מצרים, ירדן וטורקיה. תקיפה ישראלית לא תעצור כנראה את תוכנית הגרעין האיראנית ליותר מאשר לכמה שנים, ואיראן תנסה לנצל אותה כדי להעניק לגיטימציה לתוכניתה הגרעינית, לנער

מעליה את הפיקוח והסנקציות, ואולי אף לפרוץ לעבר נשק גרעיני. התרחיש הגרוע ביותר יהיה אם הפעולה תיכשל, שכן בכך ייוותר האיום הגרעיני האיראני בעינו וכושר ההרתעה של ישראל ייפגע.

אם התקיפה תבוצע על ידי ארצות הברית, סיכויי הצלחתה יהיו גבוהים יותר במידה משמעותית. יכולותיה המבצעיות של ארצות הברית יאפשרו לה לבצע תקיפות חוזרות על אתרי הגרעין, ובכך להגדיל את מידת הנזק שייגרם להם ולהשיג רווח זמן גדול יותר בדחיית השגתו של נשק גרעיני על ידי איראן, ואולי אפילו לשכנע את איראן לוותר על פיתוח נשק כזה. עם זאת, גם בתקיפה

אמריקאית כרוכים סיכונים: תגובה איראנית בירי טילים ובפיגועי טרור נגד ארצות הברית וישראל, ואולי גם נגד בעלות בריתה של ארצות הברית במפרץ, עליית מחירי הנפט וביקורת וגילויי זעם בעולם נגד ארצות הברית וישראל.

אם המהלך הצבאי נגד איראן יוכתר בהצלחה, ייפתח פתח לעצור את הפיתוח הגרעיני האיראני; מעמדה האזורי של איראן עשוי להיחלש, ועימו ייחלש המחנה הרדיקאלי באזור

אם המהלך הצבאי נגד איראן יוכתר בהצלחה והשגת הנשק הגרעיני תידחה לפחות בכמה שנים, יהיו לכך תוצאות בעלות משמעות אסטרטגית: ייפתח פתח לעצור את הפיתוח הגרעיני האיראני; מעמדה האזורי של איראן עשוי להיחלש, ועימו ייחלש המחנה הרדיקאלי באזור; כושר ההרתעה הישראלי ו/או האמריקאי כלפי איראן יתחזק; ישתפר מעמדה האזורי של ארצות הברית שנחלש בעשור האחרון, בין השאר עקב הסתבכותה בעיראק; ויתחזק ביטחונן העצמי של מדינות המפרץ מול איראן.

הערות

- 1 Anthony Cordesman, *Israeli and US Strikes on Iran: A Speculative Analysis*, Center for Strategic and International Studies, Washington, D.C., March 5, 2007.
- 2 See, for example, remarks by Secretary of Defense Leon Panetta at the Saban Forum, December 2, 2011, <http://www.defense.gov/transcripts/transcript.aspx?transcriptid=4937>; Ronen Bergman, "Will Israel Attack Iran?" *The New York Times Magazine*, December 25, 2011.